

הכל מתחיל מהבית

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הכל מתחיל מהבית

צבי סילבר יועץ פיננסי לעסקים ופרטיים

יזמות לקיצוץ בהוצאות החתונה הן חשובות, אולם הטרופ הכלכלי האמיתי סביב נישואי הילדים הוא רכישת הדירה עבורם. כל עוד נורמה זו לא תשתנה, אין הרבה סיכוי לשפר את ההתנהלות הכלכלית בתקופת חתונות הילדים.

תקופת הקורונה העלתה לדיון מחדש את העלויות הכרוכות בנישואי הילדים במגזר החרדי. מאמרה של הגב' מעיין דויד, שקרא להתנהלות כלכלית אחראית, הציע דרך נכונה לגשת להתחייבות כלכליות. כיוצא בן, פרויקט "חתונות המאה" של "ועד קופות הצדקה" מציע צעדים חשובים להפחתה בהוצאות החתונה. יזמות אלו כולן מבורכות וראויות. עם זאת, אף שהעיסוק בהוצאות החתונה המוגזמות נכון ואמתי, הוא אינו נוגע בליבת הקושי בנישואי ילדים. הקושי הכלכלי בנישואי הילדים – בעיקר במגזר הליטאי, אך במידה לא מעטה גם במגזרים אחרים – נוגע לרכישת הדירה. המדבר על עלויות החתונה ומתייחס רק להוצאות האולם, הפרחים והתזמורת, מבלי לומר מילה על הדירה, משול לעיוור הממשש את זנבו של הפיל ורואה בו רק חבל דק. הצעות לקצץ בהוצאות החתונה בלבד דומות לניסיון להפחית ממשקל הפיל באמצעות קיצוץ זנבו.

אז הבה נדבר על הפיל שבחדר: רכישת דירה לזוג הצעיר.

האם יש סיכוי ל"התנהלות כלכלית נכונה"?

הוצאות הדירה אינן רק הפיל שבחדר. הן הסיבה השורשית להתנהלות הכלכלית הלא הגיונית שתיארה הגב' מאיר. כל זמן שמשפחה ממוצעת מתכננת רכישת דירה בסמוך לנישואי הבת או הבן, אין כל היתכנות לדרוש ממנה "התנהלות כלכלית הגיונית", וזאת משתי סיבות. ראשית, עלות של חתונה הוא כסף קטן בהשוואה לעלות של דירה. כשאדם קונה במכולת, הוא משווה בין מוצרים ושוקל אם לקחת גבינה לבנה או להוסיף חצי שקל עבור קוטג'. אבל כשהוא קונה דירה שעולה מיליון ש"ח, הוא מתחשבן הרבה פחות על הוצאות 'קטנות' שעולות יחד לכדי עשרות אלפי שקלים. זהו חוק שהבורא יתברך טבע בנפשנו: דבר קטן הנמצא ליד דבר גדול מאבד את ערכו. מחירן הגבוה של הוצאות

החתונה לא יזכו אפוא לתשומת לב כשרוב השיח לפני השידוך עוסק ברכישת נדל"ן בערך של לפחות חצי מיליון ש"ח. ההוכחה הטובה לכך היא שהדיבור עם השדכן בהצעת השידוך עוסק אך ורק בנושא הדירה.

נוסף לכך, כאשר הנורמה החברתית גורמת לאדם להוציא משהו קטן מעבר ליכולתו, אפשר לצפות ממנו להתנהלות כלכלית הגיונית ואחראית, כלומר, לחשב כמה הוא מכניס, וכמה הוא צריך להוסיף להכנסתו כדי לממן את ההוצאה הנוספת המדוברת. אולם, כאשר הנורמה המקובלת היא שכולם מוציאים הרבה הרבה מעבר ליכולתם (כי למי יש כמה מיליונים פנויים כדי לחתן את כל ילדיו), הרי שהדרישה ל"התנהלות כלכלית נכונה" הופכת מגוחכת. אין שום הגיון בקניית דירה לילד, וממילא, אם גם כך אין סיכוי להתנהלות כלכלית הגיונית בחיתון ילדים, כיצד נמנע התפתחות נורמות לא הגיוניות כלכלית גם סביב האירוע עצמו?

מסיבות אלו, הקורונה לבדה לא תביא לשינוי המבוקש בהוצאות החתונה. כאמור, כל יוזמה להפחתה בהוצאות החתונות היא אמנם מבורכת, אך כל עוד לא נראה שינוי נורמה יסודי ביחס לקניית דירות לילדים, לא יהיה שינוי משמעותי בהוצאות האירוע והנלווה לו.

"הציבור לא ישתנה"

שנים רבות קיימת הרגשה שההתנהלות המקובלת 'אינה נורמלית', וזאת בלשון עדינה; אך אליה נלווית תחושה כללית שאין הרבה מה לעשות בנידון. אני עוסק בנושא זה זמן רב, ובכל פעם שאני מציג בפני אנשים את חוסר ההיתכנות הכלכלית של ההתנהלות הקיימת, התגובה האופיינית היא: "אנחנו מסכימים אתך, אבל אין מה לעשות."; "זה המצב, אלו הן הנורמות של הציבור, ואני ואתה לא נוכל לשנות זאת".

הגישה היא, שהשינוי יכול לבוא רק באמצעות התערבות מגבוה. היא אולי אף תולה את קולר האשמה בראשי הישיבות המעודדים את תלמידיהם לדרוש דירות. אולם, ראוי לציין שכבר לפני למעלה מעשרים שנה (באדר תש"ס), פרסמו גדולי ישראל מכתב המצהיר כי המציאות הנוכחית שבה מוטל על ההורים לרכוש דירה לילדיהם "כרוכה באיסורים חמורים", והם אף הורו מהי הדרך הנכונה לחתן ילדים. כל אותם הורים שמתלוננים היום

עד כמה המצב אבסורדי ובלתי אפשרי היו אז בסביבות גיל 30. האם משהו מהותי השתנה מאז?

המכתב הזה שמור אצלי עבור כל אותם אלו המחכים ליום שבו "הרבנים יתעוררו", שמישהו יקום ויעשה משהו, שיבואו הגורמים הרלוונטיים "מלמעלה" ויצילו אותנו מעצמנו. כולם אומרים לי "צריך שינוי ציבורי". אבל הציבור הוא אני ואתה. ראשי הישיבות אינם כופים את ההורים לקנות דירה לילדיהם. הם, בדיוק כמו ההורים, מחכים ש"הנורמה תשתנה". אבל כל עוד הנורמה לא משתנה, כל חתן אומר לעצמו, למה שאני אצא פראייר? האמת היא שהשינוי תלוי בנו: אם אני ואתה לא ניכנע למציאות האבסורדית הזו, יש סיכוי שמהו ישתנה. אבל אם נמשיך לחכות לכך שאיזה גורם עליון ישנה משהו, הרי שנגזר עלינו להמשיך ולהתייגר מנורמות שהופכות את כולנו לנזקקים.

השינוי מתחיל מיחידים

ציבור שלם אינו יכול לצעוק שהוא מייחל לשינוי, אם היחידים המרכיבים אותו אינם מוכנים להיות אלו שיתחילו אותו. שינוי ציבורי מתרחש כאשר יחידים בתוך הציבור קמים ועושים שינוי ברמה הפרטית.

פעמים רבות "הדין הציבורי" דווקא פוגע באפשרות שמישהו ישתנה, לכל הפחות בנושא זה. מדי תקופה עולה "זעקה ציבורית" על הקושי הכלכלי ברכישת דירות. אולם, מתחת ל"דין הציבורי" מסתתרת הנחה שצריך להתרחש איזה שינוי מערכתי דרמטי, כלומר, היחיד חלש מכדי לעשות שינוי לבדו, ללא עזרת הציבור. אבל כאמור, הזעקה הציבורית תהיה קול קורא במדבר אם היחידים לא יתעוררו לשינוי מעצמם. לאיזו עוד לגיטימיות ציבורית אנשים מחכים, אחרי מכתב מכל גדולי ישראל שפורסם לעיני כולנו לפני עשרים שנה? למה אנחנו מצפים – שמישהו יעמוד עלינו עם חרב חדה ויאסור עלינו להתנהל בטירוף כלכלי? שצווי ממשלה יאסרו על רכישת דירות? שמישהו יטיל עלינו קנס על כך שאנו קונים דירות לילדינו?

אם אדם רוצה שיקרה שינוי ושהוצאות החתונה ירדו פלאים; אם הוא מעוניין באמת לא להשתעבד לשארית חייו לתשלום חובות של מיליוני שקלים עבור קניית דירות לילדיו –

אזי יש לו רק אופציה אחת: להיות הנחשון שקופץ למים ואומר שהוא לא מוכן לנורמה חברתית זו. כשהשדכן מתקשר להציע שידוך לבת, ושואל "כמה אתם נותנים?", הוא צריך לומר לו בפה מלא ובשפה ברורה: "אינני מוכן להתחייב לתת מה שאין לי. ואם הצד השני יחליט שבגלל זה הוא אינו מעוניין בהצעת השידוך, אז כנראה זה לא בשבילו".

כללו של דבר, עלינו, המתלוננים על הנורמה הציבורית המשוגעת, להיות אלו שעוצרים את מחול העוועים שלה. עלינו להוציא את עצמנו ואת משפחתנו מהטירוף הכלכלי הכרוך בנישואי ילדים, מבלי לפזול לצדדים ולחכות ל"שינוי הציבורי". בכך נראה ונראה כי ניתן ליהנות ולשמוח עם מחותנים כלבבנו בחתונה יהודית טהורה. הרווח שלנו מכך יהיה כפול: גם נשמור על שפיותנו, וגם, בזכות זאת, תשתנה הנורמה הציבורית המקוללת, שהכל מייחלים לביטולה.

כך עושים שינוי. כך התחילו כל השינויים בעולם, מיחידים שבינם לבין עצמם ביצעו את מה ש'כולם' דיברו עליו, אבל לאיש לא היה אומץ לעשות.

ללכת נגד הזרם

על הנייר מדובר לכאורה בצעד קל – הרי מי המשוגע שיתחייב להוציא חצי מיליון שקלים שאין לו, רק בגלל לחץ חברתי? אולם בפועל, ככל הנראה, לחץ חברתי הוא כוח חזק הרבה יותר ממה שאנו חושבים. אנשים מוכנים להתבזות בשבילו, לאמלל את חייהם וללכת לקבץ נדבות – העיקר שלא יחרגו מהנורמה החברתית.

אדם מקבל הצעת שידוך טובה עבור בתו: בחור מעולה, משפחה מצוינת, בדיוק השידוך שעליו הוא חלם עבור בתו האהובה. ואז מגיעה השאלה: כמה אתה נותן? מבלי שהשדכן יצטרך לומר זאת בפירוש, הוא כבר יודע: הם 'דורשים' 500 אלף ש"ח. לא רק 'הם' – כולם. זוהי הנורמה. ההחלטה בפניו: אם יתחייב לתת 500 אלף ש"ח השידוך יתקדם, ואם לאו – הוא ייפול. וכאן חושב האדם לעצמו: אני אשנה את העולם? אם אסכים, אזכה לראות את הבת שלי מתחת לחופה, והיא תקבל בעל כלבבה; ואם אסרב, הבת שלי תשב וילבינו שערות ראשה. לא רק אני חושב כך, אשתי חושבת כך והוא שמעבר לקו גם חושב כך (הוא גם בטוח בזה), וגם השכן ליד והוא שליידו. כך כולם עושים. אז נכון, אין לי

מושג מנין אביא את הכסף. אבל כהן מהדירה ממול חיתנו כך את הילדים, וגם לוי מהדירה למטה, ואם הם יכולים, אז למה אני לא אוכל? וכך הוא נופל שדוד לחוב מטורף שאין לו מושג מה יעשה אתו רגע לאחר האירוסין.

אבל הרגע הזה – להגיד לשדכן לא כשהוא מציע את ההצעה המושלמת עבור הבת – הוא רגע קשה. למעשה, לא מדובר רק ברגע אחד. מדובר גם בטלפון שיגיע למחרת מאותו שדכן, שבו הוא יציע מישהו שמכל בחינה אפשרית אינו מתאים למשפחה ולבת, אבל הוא הרי "לא דורש". "זה מה יש". במשך כל התקופה הזו יצטרך האבא לגייס את כל כוחותיו ומחשבותיו, ובעיקר את אמונתו התמימה הזכה והשלמה, ולא להיכנע לאיומים, לא להיכנע ללחצים, ובעיקר, לא ליפול למחשבה שהוא "סוג ב" ושהבת שלו שווה פחות מאחרות משום שאינו מוכן לשלם את הנדוניה הנדרשת עבודה. הוא צריך להאמין שההתעקשות שלו עושה אותו טוב מאחרים, ולשדר אופטימיות לעצמו, לאשתו, ולהוא שמנסה להפוך אותו בן רגע לעני ואביון. עליו לקום ולומר במילים ברורות: הבת שלי תינשא לבן גילה ולמי שמתאים לה יותר מכל אחד אחר, גם מבלי שאהפוך לבעל חוב עצום.

במבט לאחור, מדובר בצעד קשה הרבה פחות משנדמה. הרבה יותר קל למצוא שידוך הגון לבת מבלי להתחייב על קניית דירה, מלשלם את החובות על רכישתה. ככל שאדם יתכונן לרגע הזה מוקדם יותר; ככל שמחשבות בנושא יהיו חיוביות יותר; וככל שיבוא באמונה חזקה שבחור אחד מחכה לבת שלו והוא מתאים בדיוק למה שהוא יכול ורוצה לתת אם בכלל – כך הוא יוכל להיות מחולל השינוי, תוך הפגנת אומץ ונחישות לסרב ללחצים.

כדי לחזק אנשים העומדים בפרק זה בחיים, אני נוהג לומר להם: חשבו כמה הייתם מוכנים להשקיע כדי להרוויח חצי מיליון שקלים. וכאן, יש לכם הזדמנות לרווח נקי של חצי מיליון ברגע אחד! רווח זה אינו דורש עבודה של שנים רבות, אלא רק אומץ להיות יחיד, ללכת נגד הזרם. אם שדכן או מחותן מנסים לחלץ מכם התחייבות על סכום של מאות אלפי ש"ח, הכינו לעצמכם כמה משפטים כתובים שיזכירו לכם מה נדרש כדי להרוויח סכום זה. אלו הם הרגעים שבהם אנשים סיבכו לעצמם את כל החיים, אבל עבורכם הם

יהיו הרגעים ששיגו עבורכם ביטחון כלכלי ורווחה נפשית עד זקנה ושיבה. ולאלו שלכם נוקפם על כך שהם מזניחים כביכול את ילדיהם, אני לוחש ואומר: כך אתה תאהב את ילדיך ואת חתניך לעתיד הרבה יותר. וגם הם יאהבו אותך.

אהבת הילדים: חינוך לאחריות ולהכרת הטוב

סיפר לי יהודי תלמיד חכם על מפגש בין שני הורים שסיימו לחתן את ילדיהם, האחד חרדי ליטאי והשני דתי לאומי. השניים החליפו רשמים על מידת ההערכה שהילדים הנשואים מביעים כלפי המתנות שהוריהם מעניקים לנכדים. הסתבר שההערכה של הילדים למתנות שהם מקבלים עומדת ביחס הפוך למידת התלות שלהם בהורים. הסבא הדתי-לאומי, שלא רכש דירה לילדיו ואף לא השתתף בשכירות, סיפר כי כל קניית מתנה מציפה את ילדיהם ואת נכדיהם בתודה ובהערכה גדולה (מה גם שיש לו היכולת לקנות מתנות מכובדות לצאצאיו, שכן אינו שקוע עד צווארו בחובות מהחתונה). הסבא החרדי, לעומת זאת, התנצל באשמה על כך שהוא אינו יכול להרשות לעצמו קניית מתנות, כי הוא עדיין עמל לכסות את חובות החתונה. אולם מה שיותר מעניין הייתה תחושתו שמתנותיו אינן מתקבלות בהערכה, אלא אולי באכזבה על ההשתתפות הדלה.

כמובן, מדובר בתיאור סטריאוטיפי של הצדדים. ילדים רבים מעריכים מאד את ההשקעה של הוריהם והם אסירי תודה כלפיהם. אולם, סיפור זה שופך אור על תופעה עמוקה: ככל שהאדם תלתי יותר, כך הכרת הטוב שלו פוחתת. אדם מודה ומכיר טובה אם אינו חי בתחושת "מגיע לי". רק כאשר הוא מניח כי זוהי חובתו האישית לדאוג למחייתו, הוא מכיר טובה לאחר המסייע לו. ילדים קטנים אינם מכירים טובה, כי הם מניחים בתור מובן מאליו שאחרים מכלכלים אותם. מידת הכרת הטוב נרכשת על-ידי אנשים בוגרים יחד עם העיקרון שעליהם להיות עצמאיים.

זהו שיעור חשוב מאוד שצריך להשקיע בו תרגול ולמידה לאורך כל החיים. גם אם אנחנו יכולים לעזור לילדינו הבוגרים, חשוב מאד לחנך אותם לכך שאין זו חובתנו. ברגע שאנחנו מסכימים למילה "התחייבות" בהקשר של נישואי הילדים, אנו מחמיצים רגע נדיר בחינוך ילדינו להכרת הטוב. ילדינו המתחילים את חייהם העצמאיים בתודעה שההורים

'חייבים' להם, עלולים להישאר תמיד בדרגת "קטנים הסמוכים על שלחן אביהם". הורה המשתף פעולה עם עמדת ילדיו הבוגרים שהוא חייב להם, ולו דולר אחד, הורס בכך את חינכם ומחליש את הקשר שלו עמם.

מצות כיבוד אב ואם מחנכת את האדם להכרת הטוב להוריו, ועל ידי כך הוא מגיע גם להכרת הטוב לבורא העולם על כל הדברים ה'מובנים מאליהם' שבלעדיהם אי אפשר לחיות. חתונת צאצאינו היא הזדמנות להעביר לילדינו את השיעור החשוב ביותר בחייהם העצמאיים לאחר החתונה: חיים של כבוד משמעם חיים של הכרת הטוב. לכן, גם אם אנו עוזרים כלכלית לילדינו, עלינו להדגיש בפניהם שאין בכך ממד של התחייבות. צריך שיהיה ברור להם שמדובר במתנה, ולא בחובה.

זוג צעיר המתחיל את חייו בהודאה על כל המתנות שהוא קיבל, גם ידאג לעצמו וייטול אחריות על חייו הכלכליים והרוחניים. וכך, אם יש להורים אפשרות, והם אכן מעניקים לו מתנה של מאות אלפי שקלים, הוא יודה להם כל חייו ויתנהג כלפיהם בהתאם. המצב שילדים מסתכלים בעין עקומה על המתנות שהוריהם נותנים להם – אף שהם קיבלו מהם דירה, חתונה ותשלום שכירות לתקופה ארוכה – משקף עיוות מוסרי עמוק. כל עוד אנו נשארים עם נורמת קניית הדירות, הילדים שלנו יאהבו אותנו פחות ויגדלו להיות אנשים שאינם מכירים טובה חלילה.

כסף אינו גדל על עצים

אסיים בנקודה נוספת שראוי לתת עליה את הדעת.

בסופו של דבר, נורמת קניית הדירות משמרת את ההתנהלות הכלכלית הלא בריאה של החברה במעגליות אינסופית. כולנו יודעים שנורמה זו אינה הגיונית בעליל. איך היא בכל אופן מתקיימת? התשובה לכך היא שכאשר האדם מתרגל לקבל, הוא מאבד את היכולת להתנהל באחריות כלכלית. מתוך כך, נקל עליו לקבל על עצמו התחייבויות לא הגיוניות.

טבע האדם לשים לב להוצאות כספיות אשר המימון שלהן מגיע מכסף שהוא עמל עליו. ככל שאדם עמל יותר על ייצור הכסף, שלו ושל משפחתו, כך קשה לו יותר להוציא אותו

עבור דברים של מה בכך. לאנשים המגיעים אלי לייעוץ אני רגיל לומר שאם הם מבקשים לצמצם בהוצאות, אל להם לחשוב על ההוצאות – על מה הם רוצים מאד להוציא כסף ועל מה הם מוכנים לוותר. עליהם לחשוב על ההכנסות שלהם – איך הם מייצרים עוד כסף וכמה הם עמלים עליו. דרך הפריזמה הזו עליהם לשאול את עצמם על מה הם רוצים לבזבז אותו. מניסיון, גישה זו מועילה הרבה יותר לצמצום ההוצאות. ככל שהכסף של האדם יקר יותר בעיניו, כך תשומת הלב שלו להוצאות הולכת וגדלה.

מסיבה זו, כל עוד תרבות 'התחייבות' ההורים לרכישת דירות לילדים קיימת במחננו, קשה לי להאמין שמשוהו משמעותי ישתנה לגבי ההוצאות המוגזמות. כשתרבות החיים שלנו מושתתת על אשראי הלוואות ועל כסף קל שלא עמלנו עליו, קשה לדבר על חיסכון ועל צמצום ההוצאות. כאשר ילדינו אינם משלמים על הדירה שלהם בעצמם, הם אינם מבינים שכסף אינו גדל על עצים ואינו מיוצר בגמ"חים. לכן, כשהם יגיעו לחתן את ילדיהם, הם יתנהלו בטירוף, בדיוק כמונו. רק כאשר נתרגל לחיים של אחריות ושל הכרת הטוב, כשפרנסתנו תתבסס על כסף שמקורו בעמל ולא באשראי ובמתנות, נוכל לראות שינוי בהוצאות החתונות.

השלב הראשון בתרגול זה הוא למחוק מהשפה שלנו את הדיבור על 'התחייבות' ההורים. אם נצליח בכך, נוכל לעבור תהליכים דומים גם בשאר היבטי חיינו, בכל יום ובכל שעה.